

MONITORING ZAŠTITE LJUDSKIH PRAVA DJECE U BIH

Jelena Latinović

¹Univerzitet PIM, despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka, Bosna i Hercegovina,
jelenalatinović5@gmail.com

APSTRAKT

Osnovna namjera rada je stvoriti odgovarajući proces za praćenje ljudskih prava djece i sistem za poboljšanje percepcije problema s kojima se suočavaju djeca u Bosni i Hercegovini, posebno u slučajevima kršenja Konvencije o pravima djeteta. Iako je Bosna i Hercegovina postigla napredak u ostvarivanju dječijih prava u posljednjih 25 godina od usvajanja Konvencije o pravima djeteta, i dalje postoje ozbiljni i brojni problemi, rekli su ombudsmeni povodom Dječje nedelje, dodajući da djeca i njihova prava nisu prioritet u BiH. Međutim, djeca se rijetko obraćaju ombudsmanima, što svakako ukazuje na činjenicu da je potrebno učiniti puno više na promociji dječijih prava, ombudsmanima institucijama i osnažiti ih, ohrabriti djecu da preuzmu aktivnije uloge u svojim zajednicama - školi, porodici i slično.

Ključne riječi: Ljudska prava, Konvencija o pravima djeteta, Zaštita prava djeteta.

UVOD

Ponašanjem odraslih prema djeci, ali i odnos države i društva prema njima, vidljiva je stvarna briga o zaštiti i pružanju optimalnih životnih uslova malodobnim licima. Svako društvo prepoznaje zlostavljanje i iskorištavanje djece, samo je razlika koliko čini na pružanju zaštite ljudskih prava djece.

Prepoznavanjem karakteristika i autonomije ličnosti djeteta i preuzimanjem obaveze da ih uvažavamo, poštujemo, normativno zaštitimo, stvaramo ambijent u kojem se prava djeteta zaista priznaju i ostvaruju, čime činimo stvarne pomake na njihovoj zaštiti.

Pod pojmom prava djeteta smatramo prava koja su po svojoj prirodi ljudska i koja svako djete ima, bez obzira na to u kojoj državi živi, u kom političkom, kulturnom i ekonomskom okruženju, i u skladu sa kakvim tradicijama, običajima i vjerovanjima se razvija.

Danas, u BiH ekonomski uslovi u značajnoj mjeri utiču na stabilnost djeteta i ugrožavaju njegovo pravo na razvoj, jer je izloženo napadima govora mržnje, usmjerenom prema svemu što je drugačije od nekog standarda, koji postavlja određena interesna grupa.

To posebno teško pada, jer je korpus ekonomskih i socijalnih prava djeteta u prethodnom sistem, kojem je pripadala BiH, bio je značajno razvijeniji. Postojalo je pravo na besplatno školovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu. Ipak, vjerske slobode su bile ugroženije jer su škole marksizmu davale nesrazmjerno veliki značaj u odnosu na druga filozofska uverenja i da je marksizam jedini ispravan i naučan pogled na svijet.

U državama, koje su članice Savjet Evrope imaju pravo da uživaju čitav niz ljudskih prava osiguranih Evropskom konvencijom o ljudskim pravima, Konvencijom UN o pravima djeteta (UNCRC) i drugim međunarodnim dokumentima za ljudska prava, koja uključuju građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava. Cilj je da se obuhvate sve kategorije ljudskih prava i da ova prava postanu stvarnost za svu djecu.

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Konvencija UN-a o pravu djeteta predstavlja preokretu načinu na koji društvo treba da gleda djecu, i to kao prave subjekte prava. Ova ideja i dalje predstavlja izazov, jer se prava djece se,

uprkos napretku koji je postignut, svakodnevno krše. Još uvijek postoje nedostaci u pravnoj zaštiti djece, a jaz između zakona i prakse je čak i viši problem. Potrebno je postići jako političko opredjeljenje, paralelno sa izdvajanjem dovoljnih resursa i široko rasprostranjenom društvenom svijesti o pravima djeteta, kako bi se u punoj mjeri osiguralo da djeca postanu nosioci punih prava. Na osnovu vlastitih stavova djece, kao i informacija koje je moguće prikupiti na nivou BiH i njenim entitetima, civilnog društva i ombudsmena za djecu, u ovom radu je dat pregled ključnih izazova za prava djece u narednim godinama.

Za zaštitu dječjih prava, radi različitih životnih prilika i povreda prava djeteta, kao prvi korak je donesena "Povelja o pravima djeteta" U uvodu ove Povelje stoji: "Čovječanstvo duguje djeci najbolje što ima." 1979. godine, podnesen je predlog da se ova. Povelja proširi tako da bude međunarodno-pravno obavezujuća.

UN su nakon 10 godina kasnije donijele Konvenciju o pravima djeteta koju je do sada su ratifikovale 193 države. To je prvi međunarodni ugovor koji se posebno bavi pravima djeteta i ujedno document koji je prihvatio najveći broj zemalja članica. U saradnji s UNICEF-om čine se naponi u promovisanju Konvencije o pravima djeteta u predškolskim i školskim ustanovama, ali izostaje obrazovanje za njenu primenu. Konvencija obavezuje države da s pravima sadržanim u njoj upozna i odrasle i decu. Sva djeca trebaju posebnu zaštitu, zbog čega su UN osnovale Fond za pomoć djeci – UNICEF. Odredbe Konvencije mogu se svesti na sljedeća načela (https://www.unicef.org/bih/ba/overview_15931.html):

- Izražava se potreba djece za posebnom brigom i zaštitom, s obzirom na njihovu osjetljivost;
- Nediskriminisanje;
- Pomoć porodici i obezbeđenje da dijete živi u porodičnoj sredini u atmosferi sreće, ljubavi i razumjevanja;
- Vaspitavanje djeteta u duhu tolerancije, slobode, mira, ravnopravnosti i solidarnosti;
- Djelovanje u najboljem interesu djeteta;
- Sva djeca i mladi imaju ista prava. Ni jedno dijete ne smije biti oštećeno zbog svog pola, boje kože, jezika ili religije;
- Da djeca imaju pravo na najveću moguću mjeru zaštite zdravlja kao i zdravstvene preventivne i medicinske brige;
- Da djeca imaju pravo na besplatno osnovno obrazovanje. Osim toga, mora im se osigurati i posjeta školama, koje bi ih mogle dalje obrazovati; Da imaju pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i učestvovanje u kulturnim i umjetničkim aktivnostima;
- Da djeca imaju pravo na informisanje, kao i na to da svoje mišljenje slobodno kažu i budu saslušani;
- Da djeca imaju pravo na dobar odgoj. Njihovi roditelji ili prosvjetni radnici ne smiju primjenjivati silu. Zloupotreba i zlostavljanje djece su zabranjeni;
- Da djeca imaju pravo u ratu i bijegu dobiti posebnu pomoć i zaštitu;
- Da djeca imaju pravo na zaštitu od rada kojim bi bili iskorišćeni i na zaštitu od seksualnog zlostavljanja;
- Da djeca imaju pravo na život sa svojim roditeljima i na kontakt s oba roditelja, ako oni žive razdvojeno;
- Da djeca i mladi sa poteškoćama u razvoju imaju pravo na posebnu podršku i unapređenje, kao i na aktivno učestvovanje u društvenom životu.

Prava koja su Konvencijom zagwarantovana su prava djeteta na život i razvoj, pravo na ime i državljanstvo, na to da zna ko su mu roditelji, kao i pravo na obrazovanje i očuvanje sopstvenog identiteta. Drugi korpus prava može se nazvati pravom djeteta na participaciju. Ovo podrazumijeva pravo djeteta na slobodu mišljenja, savjesti i veroispovjesti, slobodu izražavanja, slobodu udruživanja i mirnog okupljanja, pravo na informisanje. Posebno se ističe pravo na zaštitu djeteta od svakog fizičkog, seksualnog i psihološkog iskorišćavanja, poput zlostavljanja, zanemarivanja, ekonomske i seksualne zloupotrebe, kao i trgovine djecom i sl.

OPŠTI PRINCIPI PRAVA DJETETA

Positivni zakonski propisi u ovoj oblasti, obavezuju nadležne institucije i porodicu, da su obavezni obezbijediti zaštitu svakom djetetu, kako onom zdravom, tako i onom nemoćnom, odnosno duševno ili tjelesno oštećenom, socijalno zapaštenom, ili djetetu bez roditelja, roditeljske brige i staranja. U zakonskim propisima posebno se naglašavaju dužnosti, prava i obaveze roditelja da se brinu i staraju o pravima svoje djece, o njihovom životu i zdravlju, odgoju i obrazovanju i svim ostalim njihovim interesima. Ostvarivanje tih prava i dužnosti, posebno maloljetne djece, moguće je ostvariti pravilnim odgojem i obrazovanjem. Na taj način dijete će postati sposobno da u većini slučajeva samo zadovolji svoje potrebe, a da se nadzor i briga roditelja nad njegovim ponašanjem i zaštitu svedu na najmanju mjeru.

Na osnovu porodičnih zakona u oba entiteta, roditeljsko pravo, roditelji vrše sporazumno i zajedno, bez obzira da li su u pitanju bračna, vanbračna ili usvojena djeca. Oni predviđaju mjeru za oduzimanje djeteta od roditelja koji zanemaruju odgoj djece, posebno u onim slučajevima, u kojima je došlo do poremećaja u odgoju djece. U takvim situacijama gdje se ne vrši roditeljsko pravo, shodno zakonu, roditeljsko pravo vrše organi starateljstva. Djeca se prvenstveno moraju povjeriti na zaštitu i odgoj roditeljima, jer je staranje o zaštiti, vaspitanju, izdržavanju djeteta, ne samo dužnost nego i pravo roditelja, pa se bez opravdanih razloga ona ne mogu povjeravati trećem licu ili odgovarajućoj ustanovi. U sistemu društvene brige o zaštiti djece, porodica je, ipak, nezamjenjiva. Roditelji su obavezni da odgajaju i izdržavaju svoju maloljetnu djecu, da ih školuju i izvedu na pravi put, kako bi dijete moglo uspješno i samostalno krenuti u život. Zakonom je regulisano, da pored bioloških roditelja, očuh i maćeha su, također, dužni da izdržavaju svoje maloljetne potomke, ako djeca nemaju žive roditelje ili ako roditelji nemaju za to mogućnosti.

Odredbe ustava entiteta, kao i odgovarajući zakonski akti iz ove oblasti, isključivo polaze od interesa djece, regulišu položaj djece u društvu i obaveze države, entiteta i porodice prema djeci. Zakonskim aktima entiteti stvaraju materijalne, odgojne, socijalne, kulturne i druge pretpostavke, kojima se stvaraju uslovi, da djeca mogu dostojno živjeti, a da roditelji svojom pažnjom i brigom omogućavaju svojoj djeci potpun i skladan razvoj.

Društvo, sa svoje strane, pomaže i podstiče porodicu za odgoj i obrazovanje djece. To čini, u prvom redu, garantovanjem nekih prava, kao što su: roditeljsko pravo na novčani dodatak za izdržavanje djece, organizovanje obdaništa, malih škola, učenje stranih jezika, kulturnih manifestacija i sl. Posebna briga posvećuje se djeci bez roditelja, djeci samohranih roditelja, djeci ometenoj u razvoju, hendikepiranoj djeci za koje društvo obezbjeđuje posebne, specijalne uslove i stručnjake koji se brinu o njihovom psiho-fizičkom razvoju.

Kada je riječ o životnim uslovima djece bez roditeljskog staranja, podaci govore da ukupno 93% djece u BiH, od rođenja do 14 godine starosti, žive sa oba roditelja, dok djeca koja ne žive sa biološkim roditeljima čine manje od jednog procenta. Djeca koja nemaju oba roditelja čine gotovo 5% sveukupnog broja djece, od rođenja do 14 godine starosti.

ZAŠTITA PRAVA DJETETA

UNICEF, vodeća svjetska organizacija se više od 60 godina bavi zaštitom prava djeteta. Glavni cilj je da se dečija prava uspostave kao trajan etički princip i standard ponašanja prema deci. Ova organizacija zastupa i podržava ostvarivanje i zaštitu prava djeteta, kao osnove za obezbeđivanje mogućnosti za razvoj njihovih punih potencijala. Osnovni cilj jeste da se obezbijedi da sva djeca, posebno ona koja su isključena i žive u siromaštvu, koriste i ostvaruju svoja prava. Ovaj program definisan je pravima djeteta i podržava proces reforme socijalnog sektora kroz podršku uspostavljanju i implementaciji pravnog i strateškog okvira za borbu protiv siromaštva i socijalnog isključivanja, i bavi se uvažavanjem i poštovanjem razlika i borbom protiv diskriminacije, a sastoji se od:

- Reforma socijalne politike za djecu;
- Jačanje institucija sistema;
- Mobilisanje zajednice;
- Partnerstvo za prava djeteta.

Cilj kampanje Savjeta Evrope „Podignimo ruku protiv fizičkog kažnjavanja djece“ ima za cilj potpunu zabranu fizičkog kažnjavanja djece, ali i promociju pozitivnog roditeljstva kao i podizanje svijesti o dječijim pravima u cijeloj Evropi.

Ombudsman, odnosno zaštitnik prava građana je izvorno institucija švedskog porekla koja je uvedena Ustavom iz 1809. godine. Osnovna uloga ombudsmena jeste u tome da štiti individualna i kolektivna prava i interese građana, tako što vrši opštu kontrolu nad radom uprave i javnih službi. Tu ulogu ombudsman vrši u ime skupštine i snabdjeven je njenim autoritetom. Ombudsman može samo preporukama i kritikom da ukazuje upravi i javnim službama na njihov pogrešan rad i da im predloži kako da isprave propuste. Ombudsman postupa na osnovu žalbi građana, ali i po sopstvenoj inicijativi. Da bi zaštitnik prava građana postupao po žalbi građana, uslov je da su iscrpljena sva raspoloživa pravna sredstva.

U raznim zemljama ombudsman ima različite nazive, npr. u Engleskoj se zove povjerenik parlamenta, u Francuskoj medijator, u Poljskoj pravobranilac prava građana. Posebnu zaslugu za uvođenje ombudsmena, kao institucije zaštitnika prava građana, imao je Valter Gelhorn, profesor upravnog prava na Kolumbija univerzitetu, koji je ukazao na velike potencijale koje ima ombudsman, kao institucija parlamentarnog povjerenika. Posebna vrsta ombudsmena je ombudsman za zaštitu prava djeteta, koji je ustanovljena u Norveškoj 1981. godine. Danas 40 zemalja ima ovog ombudsmena, a u Republici Srpskoj djeluje Ombudsman za djecu od 2008. godine. U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i opštih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala. Nadležnost Ombudsman za djecu u Republici Srpskoj, koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta su da:

- prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj, koji se odnose na zaštitu prava djeteta, s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata;
- prati izvršavanje obaveza Republike Srpske, koje proizilaze iz Konvencije UN, o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumentata;
- prati primjenu svih propisa;
- prati povrede prava i interesa djeteta,
- zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta,
- predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta,
- obavještava javnost o stanju prava djeteta,
- i obavlja druge poslove utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske.

ZAKJUČAK

Cilj ovog procesa je kreiranje odgovorajućeg procesa praćenja stanja ljudskih prava djece i sistema za unapređenje uočavanja problema sa kojim se suočavaju djeca u Bosni i Hercegovini posebno u slučajevima kršenja Konvencije o pravima djeteta.

Iako je u Bosni i Hercegovini napravljen pomak u ostvarivanju prava djece u posljednjih 25 godina koliko je prošlo od usvajanja Konvencije o pravima djeteta, još uvijek postoje ozbiljni i brojni problemi, istaknuli su ombudsmeni u povodu obilježavanja Dječije nedelje, dodajući da djeca i njihova prava nisu prioritet u BiH.

Kada je riječ o pravima djeteta od ukupno 150 žalbi koje u prosjeku na godišnjem nivou zaprimi Institucija ombudsmena BiH najveći broj se odnosi na konfliktne razvode, obrazovanje i zdravstvenu zaštitu.

Ipak, ombudsmenima se rijetko obraćaju djeca, što svakako ukazuje na činjenicu da je potrebno mnogo više preduzimati napora u promociji prava djeteta, Institucije ombudsmena i osnaživati, podsticati djecu da preuzmu aktivnije uloge u svojim sredinama-školi, porodici i slično.

Kako se navodi u saopštenju Institucije ombudsmena u posljednje vrijeme zabilježena su ekstremna kršenja prava djeteta i nekoliko slučajeva fizičkog nasilja nad djecom koja su rezultirala smrću djece te se zbog toga nameće zaključak da je u BiH i dalje u velikoj mjeri prisutan problem nasilja u porodici.

Ombudsmeni su ukazali da je primarna odgovornost za djecu na roditeljima, ali i smatraju da država mora kontinuirano raditi na pronalaženju efikasnih mehanizama koji će nasilje nad djecom svesti na najmanju moguću mjeru, a ukoliko se i dese, roditelje ili ostale počinioce što oštrije i strožije krivično sankcionirati.

Svi smo svjedoci povređivanja i ugrožavanja prava djece, a tim što ugrožavamo prava djeteta od njih ne možemo napraviti dobre i poštene ljude, stvaramo loše i nezdravo društvo, i neizvjesnu budućnost. Ako zaista želimo da zaštitimo djecu i njihov fizički i psihološki integritet, ne smijemo samo da osudimo nasilničko ponašanje, već moramo i zakonom da zabranimo sve vrste nasilja nad djecom. Nažalost, većina slučajeva nasilja nad najmlađima ostaje neotkrivena zbog straha djece da o tome govore. U narednom periodu, potrebno je inicirati, da se u okviru Republičkog zavoda za statistiku Republike Srpske, vodi jedinstveno praćenje ovih podataka.

Od presudne važnosti je da se djeca motivišu da postanu aktivni članovi društva i da se razvije snaga njihove ličnosti. To bi im omogućilo da promjene mišljenje o sopstvenom mjestu u svijetu i da shvate da imaju prava za koja se moraju zalagati i odgovornosti koje moraju poštovati.

Potrebno je pozvati sve nadležne institucije, svih nivoa vlasti u BiH, da u narednom periodu ubrzaju aktivnosti koje imaju za cilj unaprjeđenje zakona, strategija i politika i prikupljanje podataka o potrebama djece u BiH, radi ukupnog uvida u stanje ljudskih prava djece.

Na osnovu vlastitih stavova djece, kao i informacija koje je bilo moguće prikupiti na nivou BiH i njenih entiteta, civilnog društva i ombudsmena za djecu, u ovom radu je dat pregled najzanimljivijih izazova za prava djece u narednim godinama.

U narednom periodu potrebno je nastaviti u raditi na daljem usvajanju evropskih načela socijalne uključenosti, kao i razvoj državnih kapaciteta u oblasti obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite djece u BiH. Potrebno je fokusirati se na mobilnost mladih ljudi i podržati projekte koji se odnose na pomirenje i saradnju, jer su djeca i mladi vlasnici budućnosti.

LITERATURA

- Dimitrijević, V., Paunović, M., Đerić, V. (1997). *Ljudska prava – udžbenik*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Vučković-Šahović, N. (1999). *Konvencija o pravima djeteta*. Beograd: Jugoslovenski centar za prava djeteta.
- Gomien, D. (1996). *Kratak vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
- Judge, L., Kazantis, M. (2000). *Priručnik za ljudska prava i zastupanje*, ICVA, Oxfam, DFID.
- Obradović, K. (1998). *Početnica za ljudska prava*. Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.

MONITORING THE PROTECTION OF CHILDREN'S HUMAN RIGHTS IN BIH

Jelena Latinović

University PIM, Faculty of Law, despota Stefana Lazarevića bb, 78 000 Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, jelenalatinović5@gmail.com

The main intention of the work is to create an appropriate process for monitoring the human rights of children and a system for improving the perception of the problems faced by children in Bosnia and Herzegovina, especially in cases of violation of the Convention on the Rights of the Child. Although Bosnia and Herzegovina has made progress in the realization of children's rights in the last 25 years since the adoption of the Convention on the Rights of the Child, there are still serious and numerous problems, the ombudsmen said on the occasion of Children's Week, adding that children and their rights are not priority in BiH. However, children rarely turn to ombudsmen, which certainly indicates the fact that much more needs to be done to promote children's rights, ombuds institutions and empower, encourage children to take more active roles in their communities - school, family and the like.

Key words: Human rights, Convention on the Rights of the Child, Protection of the rights of the child